

МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

УСТАНОВА АДУКАЦЫІ
“БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ПАДАГАГІЧНЫ УНІВЕРСІТЭТ
ІМЯ МАКСІМА ТАНКА”

**ВЫВУЧЭННЕ ГІСТОРЫІ РОДНАГА КРАЮ
ЯК СРОДАК ПАТРЫЯТЫЧНАГА
ВЫХАВАЊНЯ МОЛАДЗІ**

*Матэрыялы студэнцкай навукова-практычнай канферэнцыі
г. Мінск, 15 красавіка 2008 г.*

Мінск 2008

УДК 37.035.6 057.87

Рэдакцыйная калегія:

Кандыдат педагогічных навук, загадчык кафедры дапаможных гістарычных дысцыплін і метадыкі выкладання гісторыі І.І. Багдановіч;
Старшы выкладчык кафедры дапаможных гістарычных дысцыплін і метадыкі выкладання гісторыі І.Л. Калечыц

Рэцэнзенты:

Кандыдат гістарычных навук, дацэнт Дусічін Д.У.
Кандыдат гістарычных навук, дацэнт Малюхі А.І.

Вывучэнне роднага краю як сродка пярэдняга выхавання моладзі:
матэрыялы студ. навук.-практ. канф., — Мінск, 19 красавіка 2008 г. / Бел. дзярж. пед. ун-т імя Максіма Танка: пад рэд. І.І. Багдановіча. — Мінск, 2008.— 88 с.

Друкуецца па рашэнні савета гістарычнага факультэта БДПУ імя
Максіма Танка, пратакол № 7 ад 17 красавіка 2008 г.

У зборніку змяшчаюцца малавядомыя звесткі з рэгіянальнай гісторыі
Гомельшчыны. Разглядаюцца пытанні археалогіі, этнаграфіі і краязнаўства.
Адрасуецца студэнтам, выкладчыкам, аспірантам, настаўнікам і ўсім,
што цікавіцца гістарычнай навукай.

ЖАМЧУЖЫНА МАЙСТЭРСТВА

І. Камоцкая, БДПУ

Слуцкія паясы. Жамчужына высокага майстэрства беларускіх ткачоў, гонар беларускага дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва. За слугкімі паясамі трывала замацавалася значэнне сімвала нацыянальнай культуры. Слуцкі пояс з прадмета раскошы пераўтварыўся ў беларускі нацыянальны сімвал не раптоўна. Як самародны алмаз не адразу робіцца брыльянтам каштоўнай агранкі, так і слугкі пояс-сімвал шліфаваўся ў сферы грамадскай свядомасці паступова, грань за гранню, на працягу гісторыі. Далёка за межамі Слуцка былі вядомы яны і славіліся сваёй прыгажосцю ўжо ў другой палове XVIII ст. [7, с. 64-65].

У тыя далёкія гады за р. Случ па вуліцы Сенатарскай у невялікім двухпавярховым будынку князь Міхаіл Казімір Радзівіл заснаваў фабрыку паясоў – персіярню. Для работы на ёй ён прывёз персаў і туркаў. Праз некаторы час мясцовыя маладыя рабочыя Ян Гадоўскі і Тамаш Хаецкі былі накіраваны для навучання ў г. Станіслаў. У той час гэты горад славіўся вытворчасцю паясоў. Адтуль у Слуцк было завезена абсталяванне для фабрыкі – 28 станкоў. Пазней тут працавала каля 60 чалавек. Праз 10-15 гадоў на фабрыку прыйшлі, у асноўным, мясцовыя жыхары – гараджане са Слуцка і Нясвіжа, сяляне з вёсак. Менавіта там склаўся тып будучага “слугкага пояса”, хаця з архіўных крыніц вядома, што шаўковыя паясы вырабляліся ў Слуцку ў 1743 г. [1, с. 3-4].

Асаблівага росквіту фабрыка ў Слуцку дасягнула ў тую пару, калі яе ўпраўляючым стаў таленавіты майстар Ян Маджарскі, які пераехаў у Беларусь у 1757 г. Дагэтуль даследчыкі слугкіх паясоў лічылі, што мастацкая стылістыка гэтых вырабаў была распрацаваная Янам Маджарскім, былым ткачом Станіслаўскай мануфактуры, які быў запрэжаны Радзівілам спачатку для працы на “фабрыку перскіх пасаў у Нясвіжы”. Але апошнія даследаванні Н. Пятровіч архіўных матэрыялаў Нясвіжскай фабрыкі абвяргаюць гэтую выснову. Ян Маджарскі па загаду князя Радзівіла павінен быў “вырабляць макаты, давдыкі, паясы з асабовымі цыфрамі паводле дадзенага рысунка”, а не ўласнага. Акрамя таго, вядома, што практыкі кардонаў для розных відаў ткацтва (габеленаў, насценных шпанаў, шаўковых паясоў), якія вырабляліся з XVIII ст. на ткацкіх мануфактурах Радзівілаў у гарадах Беларусі: Нясвіжы, Карэлічах, Міры, Слуцку, сконвалі іх прыдворныя мастакі Гескі, Крыцкі, Лютніцкі. Пасля ўзгаднення праектаў з князем, кардоны перадаваліся ткачам для выканання. Ім дазвалялася памячаць вытканыя вырабы асабістымі манаграмамі. Так паступова назапашваўся сваеасаблівы каталог (кніга ўзораў), які існаваў у Слуцку да сярэдзіны XIX ст. Радзівілы загадалі ткаць слугкія паясы “вздлуг мясцовай кнігі взораў”.

У тыя часы праца ткача цанілася больш, чым праца мастака. Радзівілаў перш за ўсё цікавіла тэхналогія вырабу “персіцкіх” паясоў, што вынікае з наступнага дакументаванага наказа князя Яну Маджарскаму “абавязкова

навучыць мясцовага хлопца гэтай персіцкай рабоце”. Відавочна, што да прыезду ткача (а не мастака) Яна Маджарскага, нясвіжскія паясы ткаліся па мясцовай тэхналогіі і стылістыцы [3, с. 28]. Арнаментация ўсіх частак пояса страціла сваю нерухомаць. Яна набыла характэрныя для ўсяго дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва Беларусі рэалістычныя рысы ў трактоўцы раслінных кампазіцый у вядзенні матываў мясцовай флоры: васікоў, незабудак, канюшыны і інш. Высокая якасць тканых слугкіх паясоў падкрэслівалася нават фальклорнымі пёвамі.

Пайшоў Лёнік у лясок,
Знайшоў сабе паясок
Слуцкае работы:

Слуцкія паясы ткаліся з шаўковых, сярэбраных і залатых нітак. Паясы ўпрыгожваліся шыкоўным арнаментам: поле звычайна запаўнялася паваротнымі палоскамі альбо лускавым малюнкам, канцы – гірляндамі з ветак і лісьця. Сустрэкаліся і такія паясы, канцы якіх абшываліся махрамі. З часам слугкі пояс набыў гарманічныя суадносіны частак. Выпрацавалася выразная структура арнаменту [1, с. 4-5]. Уласна слугкія паясы мелі асноўныя колеравыя рашэнні: аранжавы з сінім і залаціста жоўтым, або аранжавы з карычневым і жоўтым, ружовы з блакітным, зялёным і залацістым, яркава-чырвоны з залаціста-жоўтым, чырвоным, сінім і зялёным. Пры пэўных перавагах у масу двух-трох колераў дадаваліся дробныя плямкі ружова-блакітных кветак і зялёнага лісця. Дробныя расліны і геаметрычныя ўзоры часта дапаўняліся выразным цёмна-карычневым контурам. На абодвух канцах пояса была метка на лацінскай мове ці кірыліцы: “Мяне зрабілі ў Слуцку”, “Зроблены ў Слуцку”, “Случ”, “Во градзе Слуцку”. Калі мануфактурай кіраваў сын Яна Маджарскага, з’явіўся надпіс “Лео Маджарскі” [8, с. 596].

У слугкага пояса звычайна адзін бок быў святлейшым, а другі – цямнейшы ці зусім чорны. Гэта давала магчымасць насіць яго на абодва бакі. Такі пояс называлі двухбаковым (двухцільным). А былі яшчэ чатырхбаковыя. У год выпускалася звычайна да 200 паясоў. Каштавалі яны дорага: ад 5 да 50 чырвоных злотых, а пасля далучэння Рэчы Паспалітай да Расіі 50-100 рублёў.

Слугкія паясы былі раскошай і абавязковым упрыгожаннем касцюма магната і багатага шляхціца. Вялікай папулярнасцю карысталіся шаўковыя паясы сярод беларускай, польскай шляхецкай знаці, казацкай старшыні. Насілі іх на адзені: па стане, вышэй стану або ніжэй, туга ці павольна завязваліся вузлом, канцы аднолькавай даўжыні спускаліся па баках. Карысталіся імі ў самых розных выпадках жыцця. Былі яны святочнымі, будзённымі, вясельнымі і жалобнымі. У гэтым і заключалася своеасаблівасць майстэрства Слуцкай персіярні. Попыт на слугкія паясы быў такі вялікі, што выклікаў з’яўленне падобных персіярняў у розных частках Рэчы Паспалітай – у Ліпкаве, Кракаве і іншых гарадах. Але ўсе гэтыя прадпрыемствы знаходзіліся пад моцным уплывам Слуцкай фабрыкі і іх паясы звычайна ішлі пад назвай “слугкі”. Попыт на паясы прыцягваў увагу купцоў і прамыслоўцаў. Вытворчасцю паясоў тыпу “слугкіх” заняліся шаўкаткацкія прадпрыемствы Францыі. Такія паясы стала выпускаць фабрыка ў Ліёне.

У Слуцку фабрыка праіснавала да 1848 г. Але ў апошні час прадукцыя яе змянілася. Пасля Яна Маджарскага ўпраўляючым стаў ягоны сын Лявон. У гады яго кіравання вытворчасць развівалася. Замест чаргавання аднолькавай шырыні палос, якія адрозніваліся колерам і арнаментом, Лявон увёў складаную сістэму паслядоўных комплексаў палос, якія будаваліся на кантрасце памераў, колераў і арнаменту. Ён прымяняў супрацьпастаўленне геаметрычных і раслінных арнаментаў [1, с. 6-7].

Пасля далучэння Беларусі да Расіі становішча рэзка мяняецца. Слуцк становіцца павятовым горадам Расійскай імперыі. Усякае імкненне мясцовага насельніцтва да нацыянальнай самабытнасці разглядалася як польскі нацыяналізм (пра Беларусь і беларусаў як нацыю, асабліва пасля 1840 г., наогул забаранялася гаварыць). Дайшло да таго, што было забаронена насіць нацыянальнае адзенне. У адрозненне ад расійскага дваранства, якое пад уплывам Заходняй Еўропы адмовілася ад свайго нацыянальнага адзення, беларуская шляхта, асабліва свядомая, упарта не жадала гэтага. І не толькі заможная шляхта, але і ўсякі беларус не мог сабе ўявіць без звычайнага тканага пояса, які быў абавязковым атрыбутам у ягоным адзенні і спадарожнічаў яму ад першых дзён нараджэння. Нашэнне слuckіх паясоў было забаронена і, нават, каралася. Іх вытворчасць скарацілася, а фабрыка пачала выпускаць узорыстыя і залацістыя тканіны, у асноўным, для патроб царквы. Так страцілі сваё практычнае значэнне паясы. Пасля паўстання Каліноўскага паясы, тады ўжо экспанаты музеяў, трапілі ў няміласці, як і шмат якія з экспанатаў у прыватных і грамадскіх зборах, прызнаваліся "вредными для благополучия Российского государства", канфіскаваліся і вывозіліся ў Маскву [2, с. 155].

У 1807 г. Лявон Маджарскі перастаў арандаваць Слуцкую фабрыку, і яна пачала прыходзіць у заняпад. У час вайны 1812 г. фабрыка была зусім разрабавана, потым пачаў працаваць толькі адзін станок. Аренда пераходзіла з рук у рукі, і ў 1848 г. па загадзе князя Л. Вітгенштейна мануфактура была зачынена. Аднак мастацкая каштоўнасць слuckіх паясоў застаецца нязменнай. У XIX ст. яны становяцца прадметам збору сярод амагараў-ацтыквараў, пачынаецца навуковае збіранне і вывучэнне іх як вырабаў мастацкага ткацтва. На паясы зноў з'явіўся попыт. Нярэдка асобы, якія прадавалі паясы, разразалі іх папалам і прадавалі кожную частку асобна, каб атрымаць больш грошай. Некаторыя ўладальнікі палілі літыя паясы, каб атрымаць золата і серабро.

Самая багатая калекцыя слuckіх паясов мела ў Нясвіжы, у князеў Радзівілаў. Пазней гэтая калекцыя з 32 паясоў была перададзена ў Беларускаю дзяржаўную карцінную галерэю. У гады Вялікай Айчыннай вайны яна была страчана. Цяпер буйнейшыя калекцыі слuckіх паясоў знаходзяцца ў Маскве, у гістарычным музеі, у Санкт-Пецярбургу, у Эрмітажы і ў Расійскім этнаграфічным музеі, шмат іх на Украіне, Літве, Польшчы і іншых краінах. У Беларусі найбольшая калекцыя слuckіх паясоў знаходзіцца ў Дзяржаўным музеі ў Мінску, у Гісторыка-археалагічным музеі ў Гродна, адзін пояс прадстаўлены ў абласным краязнаўчым музеі ў Маладзечна.

Народнае мастацтва ткацтва знайшло адлюстраванне ў народнай беларускай творчасці. Аб ім складаліся песні і паданні. Вядомы пэнт М.

Багдановіч у вершы "Слуцкія ткачыні" таленавіта апаэтызаваў вобраз народных мастакоў, якія выразілі сваю любоў да Радзімы ў стварэнні непаўторных па прыгажосці нацыянальных узораў на шаўковым палатне слuckага пояса:

І тчэ, забіраючыся, рука,
Замест персіцкага ўзора
Цвяток радзімы васілька.

У 1927 г. у часопісе "Маладосць" нехта Мінас у артыкуле "Аб слuckіх паясах" пісаў: "Вядомы пэнт М. Багдановіч даў гістарычна памылковы вобраз у сваім прыгожым вершы "Слуцкія ткачыні", дзе паказаў, што дзяўчаты ткалі гэтыя слuckія паясы. У дакументах сярод работнікаў фабрыкі мы не знаходзім ніводнай жывыні. Як ні дзіўна, а "цвяток радзімы васілька" ткалі мужчыны". Вельмі мала ім наў майстроў-чаляднікаў дайшло да нас: Тамаш Хаецкі, Язэп Баранскі, Міхаіл Баранцэвіч, Янка Гадоўскі. Тканне паясоў было даволі працаёмкай і маруднай справай. Адзін майстар за год мог выткаць 8 паясоў. Па прыблізных падліках, за 100 год існавання слuckага майстэрня выткала каля 10 тыс. паясоў. На жаль, захавалася іх зусім няшмат.

Слуцкія паясы сталі выключнай мастацкай з'явай не толькі беларускага, але і заходнееўрапейскага дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва XVIII-XIX стст. Гэта вынік тысячагадовага развіцця на тэрыторыі Беларусі ручных ткацкіх тэхналогій і мастацкага таленту яе жыхароў. Слуцкія паясы – гэта ўклад беларускага народа ў сусветную культуру.

ЛІТАРАТУРА

1. Яніцкая, М.М. В градзе Слуцке / М.М. Яніцкая. – Мн.: ПУП Асобны. – 2006.
2. Сыс, А. Мiane зрабіў Слуцк / А. Сыс. – Маладосць. – 1988. – № 12. – с. 152-156.

КАРЧМА НА БЕЛАРУСІ

К. Клімянкова, БДПУ

"Толькі і балю, што ў карчме"

Карчма была месцам спакуслівым, бо мела нейкі падвойны статус. З аднаго боку гэта месца, дзе часам чалавек губляў праз гарэлку чалавечы твар, дзе можна было пачуць мільёны словы. Нават выраз «карчомная лаянка» не трэба тлумачыць, бо ён трывала ўвайшоў у абиход. З другога боку, наведванне карчмы, застолле – стары звычай.

Назва карчмы паходзіць ад слова «карэц» – коўш, пасудзіна, якой зачэрпвалі спіртныя напіткі. Карчма ставілася пры дарозе, пры ўездзе ў сяло, на кірмашовых пляцах каля перавозу, моста, броду, млына. Карчмы падзяляліся на шынковыя (тыпу харчэўні) і заездныя (тыпу гасцініцы). Першыя прызначаліся для продажы напояў і ежы, з'яўляліся месцам сходак мясцовых жыхароў, суды